

Mondelinge onderdelen van de civiele procedure

De rol van ervaren procedurele rechtvaardigheid

Kim G.F. van der Kraats, Kees van den Bos & Anne Janssen¹

In een civiele procedure wordt de mondelinge behandeling (na antwoord), ook wel het hart van de procedure genoemd. Het wettelijk uitgangspunt is dat in principe in alle civiele handelszaken een mondelinge behandeling plaatsvindt. Dat gebeurt echter vaak niet. Ook van de sinds 2017 bestaande mogelijkheid om mondeling eindvonnis te wijzen (in plaats van schriftelijk) maakt de rechter nog maar weinig gebruik. En slechts weinig mensen komen in kantonzaken naar de rolzitting om hun kant van het verhaal mondeling uiteen te zetten (in plaats van schriftelijk). Van de mondelinge elementen in civiele procedures wordt dus maar beperkt gebruik gemaakt. In dit artikel staat de vraag centraal: dragen de mondelinge elementen in de civiele procedure bij aan de ervaren procedurele rechtvaardigheid?

1. Inleiding

De civiele procedure kent verschillende mogelijke mondelinge onderdelen, waar maar beperkt gebruik van wordt gemaakt. Het belangrijkste mondelinge onderdeel is de mondelinge behandeling (na antwoord), ook wel het hart van de procedure genoemd. Het wettelijke uitgangspunt is dat in principe in alle civiele handelszaken een mondelinge behandeling plaatsvindt.² Tijdens de mondelinge behandeling stelt de rechter vragen aan partijen, mogen zij op elkaar reageren en wordt een schikking beproefd.³ Daarnaast kan de rechter sinds september 2017 niet alleen schriftelijk, maar ook mondeling een eindvonnis wijzen in civiele procedures.⁴ In kantonzaken kunnen partijen bovendien op een rolzitting mondeling reageren op het processtuk van de wederpartij.⁵

Rechters blijken vaker af te zien van het bepalen van een mondelinge behandeling als rechtzoekenden zonder rechtsbijstand procederen

Van deze mondelinge onderdelen wordt in de praktijk lang niet altijd (op dezelfde wijze) gebruikgemaakt door rechters. Zo wordt in veel kantonzaken, zeer wisselend per rechtbank, door de rechter geen mondelinge behandeling bepaald.⁶ Er zijn geen beleidsgegevens of onderzoeken naar de motieven om wel of geen mondelinge behandeling te houden. In de praktijk blijkt dat nog wel eens wordt afgezien van het bepalen van een mondelinge behandeling omdat de rechtszaak over een gering geldbedrag gaat of juridisch

Auteurs

1. Prof. dr. K.G.F. van der Kraats is bijzonder hoogleraar Rechtspraak aan de Universiteit Utrecht en senior rechter in de Rechtbank Midden-Nederland. Prof. dr. K. van den Bos is hoogleraar Bestuurs- en Organisatiewetenschap aan de Universiteit Utrecht. Mr. A.A.A. Janssen is promovendus aan de Universiteit Utrecht en docent aan het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht van de Universiteit Utrecht.

Noten

2. Art. 131 Rv. Dit artikel richt zich niet op familierechtzaken of faillissementszaken.

3. Art. 87 Rv.

4. Art. 29a Rv.

5. Art. 82 lid 2 Rv.

6. R.R. Verkerk, F. van Dijk, K.G.F. van der Kraats & J. Patrciak, 'Doorlooptijden in civiele kantonzaken: een empirische analyse', *NTBR* 2026/2, p. 16; R.J.J. Eshuis & T. Geurts, 'Lagere drempels voor rechtzoekenden. Evaluatie van de verhoging van de competentiegrens in 2011' *Cahier* 2016-14, Den Haag: WODC 2016, p. 90; R.H. de Bock, 'Civiele procedures: differentiatie', in: Th. Groenewald, *Naar vernieuwing van de (civiele) rechtspleging*, Den Haag: Boom juridisch 2019, p. 116.

© Shutterstock

eenvoudig is.⁷ Uit onderzoek blijkt dat rechters vaker afzien van het bepalen van een mondelinge behandeling als rechtzoekenden zonder rechtsbijstand procederen.⁸ Bij de beslissing van de rechter om wel of geen mondelinge behandeling te gelasten zullen waarschijnlijk naast inhoudelijke argumenten ook organisatorische argumenten een rol spelen. Er is een rechterstekort, de zittingscapaciteit is beperkt en dat niet in alle zaken een mondelinge behandeling kan worden gelast en keuzes noodzakelijk zijn.

Als een mondelinge behandeling plaatsvindt, wordt niet vaak mondeling uitspraak gedaan. Rechters beoordelen bijvoorbeeld de zaak als te complex, de inschatting is dat partijen een mondelinge uitspraak minder goed tot zich kunnen nemen of boze reacties oproept, de tijd ontbreekt om mondeling uitspraak te doen of de rechter voelt zich onvoldoende toegerust voor het doen van een mondelinge uitspraak.⁹

De rolzitting fungeert als een soort intakegesprek. Dat wil zeggen, de dienstdoende rechter vraagt of gedaagde de vordering erkent of niet. Als de gedaagde de vordering erkent dan deelt de rechter mede dat schriftelijk vonnis zal worden gewezen. Als de gedaagde de vordering geheel of gedeeltelijk betwist dan kan gedaagde de redenen daarvoor mondeling uiteenzetten, de griffier schrijft het op en de rechter bepaalt daarna of er een mondelinge behandeling zal plaatsvinden of dat partijen mogen re- en dupliceren. Re- en dupliek kunnen op een rolzitting ook mondeling worden genomen.

Op de rolzitting verschijnt dus slechts één van de twee partijen, de rechter van dienst kent de zaak niet maar hoort de reactie van de partij aan en stelt dit op schrift en meestal behandelt een andere rechter de zaak

inhoudelijk.¹⁰ Van de rolzitting, waar rechtzoekenden naartoe kunnen komen om mondeling verweer te voeren, wordt ook weinig gebruik gemaakt. Zo komt minder dan 5% van de gedaagden die een dagvaarding ontvangt naar de rolzitting. Het gaat dan meestal om gedaagden zonder gemachtigde.

De rechter is bij al die mondelinge elementen leidend; de rechter bepaalt of een mondelinge behandeling wordt gehouden en hoe die verloopt, de rechter bepaalt of hij mondeling uitspraak doet en de rechter bepaalt het verloop van de rolzitting. In dit artikel staat de rechtzoekende centraal; dragen de mondelinge elementen in de civiele procedure bij aan de ervaren procedurele rechtvaardigheid? Dat is belangrijk om te weten, omdat ervaren procedurele rechtvaardigheid kan bijdragen aan de acceptatie en legitimatie van het rechterlijk oordeel en het vertrouwen in de rechtspraak.¹¹ En als de Rechtspraak tijd, geld, energie en moeite in de mondelinge elementen steekt, is het belangrijk om te weten of dat ook op prijs wordt gesteld en – als keuzes vanwege schaarste noodzakelijk zijn – of mondelinge elementen plaatsvinden in de zaken waarin dat het meest wordt gewaardeerd en effectief is.

Ter beantwoording van die vraag zullen we eerst uiteenzetten wat het onderzoek naar ervaren procedurele rechtvaardigheid ons leert over het belang daarvan. Vervolgens zullen we op basis daarvan verwachtingen ten aanzien van de invloed van de mondelinge onderdelen van de civiele procedure (mondelinge behandeling, rolzitting, mondelinge uitspraak) op ervaren procedurele rechtvaardigheid formuleren. In de conclusie bespreken we hoe de rechtspraak vanuit die verwachtingen zou kunnen acteren.

2. Ervaren procedurele rechtvaardigheid

In essentie gaat ervaren procedurele rechtvaardigheid over de subjectieve indruk die mensen zich vormen van de eerlijkheid en de rechtvaardigheid van (de behandeling tijdens) de procedure.¹² Het is van belang te weten welke invloed de mondelinge elementen in de civiele procedure hebben op de ervaren procedurele rechtvaardigheid. Een positieve ervaring vergroot namelijk de kans dat partijen de beslissing accepteren en het rechtssysteem als legitiem zien en gunstiger evalueren. Dit is een voorbeeld van het eerlijk-proces-effect.¹³ Mensen die een hogere procedurele rechtvaardigheid ervaren, hebben meer vertrouwen in de rechter die hun zaak behandelde én in rechters in het algemeen.¹⁴

Daarmee is de betekenis van de ervaren procedurele rechtvaardigheid groter dan de enkele zaak; één rechter en één ervaring kan invloed hebben op het vertrouwen in het instituut van de Rechtspraak.¹⁵ De betekenis van ervaren procedurele rechtvaardigheid strekt ook verder dan partijen bij de zaak; vanwege de invloed op het vertrouwen in de institutie is het ook belangrijk voor toeschouwers.¹⁶

Ervaren procedurele rechtvaardigheid is dus belangrijk, maar wat maakt dat iets een positieve ervaring of een negatieve ervaring is? Aspecten van procedurele rechtvaardigheid die de ervaring van partijen in een rechtszaak het sterkst beïnvloeden zijn vaak: inspraak (voice), neutraliteit, respect en vertrouwen.¹⁷ Inspraak houdt in dat mensen hun mening kunnen uiten en reageren op de ander. Mensen hechten waarde aan de mogelijkheid om hun argumenten voor te leggen aan de rechter en vinden dat belangrijk voor hun ervaring van procedurele rechtvaardigheid.¹⁸ Wanneer mensen de kans krijgen om hun mening te uiten, draagt dat er in belangrijke (zo niet de belangrijkste) mate aan bij aan dat zij zich eerlijk en rechtvaardig behandeld voelen (het inspraakeffect).¹⁹ Dit is ook het geval in zaken over kleine geldvorderingen; ook in *small claims*-zaken bleek de mogelijkheid om hun verhaal in alledaagse termen uit te leggen aan een rechter belangrijk voor de tevredenheid van partijen.²⁰ Het

In essentie gaat ervaren procedurele rechtvaardigheid over de subjectieve indruk die mensen zich vormen van de rechtvaardigheid van de procedure

onthouden van de mogelijkheid van inspraak en niet vertellen dat die mogelijkheid bestaat, doet afbreuk aan de ervaren procedurele rechtvaardigheid.²¹

Een belang van inspraak blijkt uit ander onderzoek niet afhankelijk van het juridische gewicht van hun argumenten: partijen vinden de procedure eerlijker als ze de mogelijkheid tot inspraak hadden, zelfs als ze weten dat wat ze hebben gezegd nauwelijks of geen invloed had op de uitkomst.²² De rechter moet dan wel goed hebben geluisterd en de argumenten van de betrokken goed hebben meegewogen (*due consideration*).²³ Maar het inspraakeffect treedt zelfs ook op als er pas inspraak is op het moment dat de beslissing al is genomen.²⁴

Een positieve waardering van inspraak heeft op de hiervoor genoemde drie andere aspecten van procedurele rechtvaardigheid een positieve invloed.²⁵ Neutraliteit houdt in dat rechters vrij zijn van vooroordelen, eigenbelang en transparant moeten zijn in hoe zij regels toepassen en beslissingen nemen. Daarbij is uitleg die de toepassing van de regel benadrukt behulpzaam.²⁶ Respect omvat dat mensen het gevoel willen hebben dat zij en hun problemen serieus worden genomen. Bij vertrouwen zijn de oprechtheid en betrouwbaarheid van de rechter van belang en of hij er blijk van geeft het beste met hen voor te hebben.

3. Procedurele rechtvaardigheid en de mondelinge behandeling en rolzitting

Uit onderzoek blijkt dat de mondelinge behandeling een belangrijke, zo niet de belangrijkste bron van informatie

7. K.G.F. van der Kraats, *De (eigen)waardigheid van de kantonrechter*, Boom juridisch 2017, p. 84-86; R.H. de Bock in *GS Burgerlijke Rechtsvordering*, art. 87 Rv, aant. 3.

8. Van der Kraats 2017, p. 91-92.

9. E.A. Messer, 'Het mondelinge eindvonnis in civiele zaken: Pippi Langkous revisited', *AA* mei 2022, p. 421; K. van der Kraats & M. Schoenaker, 'Mondelinge uitspraak in civiele zaken; ter overdenking', *AA* oktober 2022, p. 750; K.G.F. van der Kraats, 'De mondelinge eindspraak-dat smaakt naar méér', *TCR* 2019, afl. 1, p. 16; M.J.A.M. Ahsmann & H.F.M. Hofhuis, 'Mondeling vonnis in complexe civiele zaken: niet doen!', *AA* juni 2022, p. 484-486; J. van de Sande e.a., 'Tien aanbevelingen voor het doen van een mondelinge uitspraak', *Trema* 2017/9.

10. De praktijk op de rolzitting verschilt ook per locatie en per rechter. Dit lijken con-

stanten te zijn. Zie o.a. A.A.A. Janssen, K.G.F. van der Kraats & K. van den Bos, 'De civiele rolzitting: een empirisch-juridische reflectie op standaard en praktijk', *NTBR* 2025/4, p. 37-46.

11. K.G.F. van der Kraats, L. van Lent & H. Hoeken, 'Mondelinge of schriftelijke uitspraken: Wat zijn de implicaties?', *NJB* 2025/1946, afl. 25, p. 2049.

12. H.A.M. Grootelaar, *Interacting with procedural justice in courts* (diss. Utrecht), 2018, p. 165.

13. N. Zimmerman & T.R. Tyler, 'Between access to counsel and access to justice: A psychological perspective', *Fordham Urban Law Journal* 2010, 37(1), p. 489; K. van den Bos, *Elkaar eerlijk behandelen. Wantrouwen, polarisatie en complotdenken voor zijn*, Den Haag: Boom juridisch 2023, p. 68-69.

14. Grootelaar 2018, p. 166; H.A.M.

Grootelaar & K. van den Bos, 'How litigants in Dutch courtrooms come to trust judges: The role of perceived procedural justice, outcome favorability, and other sociolegal moderators', *Law and Society Review* 2018, 52(1), p. 251; Van den Bos 2023, p. 68-69 en 115.

15. Van den Bos 2023, p. 68-69.

16. Van den Bos 2023, p. 82, 116-117.

17. Zimmerman & Tyler 2010, p. 487-488; Daarnaast kan ook deskundigheid als element van ervaren procedurele rechtvaardigheid worden onderscheiden; L.F.M.

Ansems, K. van den Bos & E. Mak, 'Speaking of justice: A qualitative interview study on perceived procedural justice among defendants in Dutch criminal cases', *Law & Society Review* 2020, (54) 3, p. 643-679.

18. Zimmerman & Tyler 2010, p. 486-487.

19. Van den Bos 2023, p. 44-45.

20. Zimmerman & Tyler 2010, p. 487; W.M. O'Barr & J.M. Conley, 'Litigant satisfaction versus legal adequacy in small claims court narratives', *Law & Society Review* 1985, vol. 9, nr. 4, p. 661-701.

21. Van den Bos 2023, p. 44-45.

22. Zimmerman & Tyler 2010, p. 490.

23. Zimmerman & Tyler 2010, p. 487; Van den Bos 2023, p. 44-45.

24. H. Grootelaar, L. Hulst & K. van den Bos, 'Ervaren procedurele rechtvaardigheid', in: D. de Groot & H. Steenberghe (red.), *De mondelinge behandeling in civiele zaken*, Den Haag: Boom juridisch 2019, p. 93-95.

25. Zimmerman & Tyler 2010, p. 488.

26. Volgens sommige studies zelfs zo belangrijk dat het als apart element van procedurele rechtvaardigheid kan worden beschouwd; Ansems, Van den Bos & Mak 2020.

voor partijen is om te beoordelen of zij zich eerlijk behandeld voelen in een civiele procedure. Partijen beoordelen aspecten van procedurele rechtvaardigheid aan de hand van de informatie die ze tijdens de mondelinge behandeling krijgen. Het persoonlijke contact met de rechter biedt op de verschillende aspecten van ervaren procedurele rechtvaardigheid meer informatie dan wanneer de procedure schriftelijk wordt gevoerd en de rechter niet zichtbaar is. Een partij kan bij uitstek tijdens een mondelinge behandeling zich ervan vergewissen dat zijn verhaal is overgekomen, dat de rechter heeft geluisterd, dat hij serieus wordt genomen en dat de rechter oprecht en betrokken is. Ook het fysieke element van de mondelinge behandeling, in persoon, is belangrijk in het kader van ervaren procedurele rechtvaardigheid. Zo werden in eerder onderzoek voornoemde aspecten van procedurele rechtvaardigheid lager beoordeeld bij een zitting via videobeeldverbinding dan bij een reguliere (in persoon) zitting.²⁷

Met name het aspect van inspraak, je mening kunnen geven, kan dan beter invulling krijgen dan in een geheel schriftelijke procedure waarin de rechter nooit wordt gezien of gesproken. Dat aspect bleek ook in kleine zaken – waarin de kantonrechter nu nog wel eens afziet van een mondelinge behandeling – van belang te zijn en dat belang is er ongeacht de steekhoudendheid van hun argumenten. Dat het de rechter is die bepaalt of er een mondelinge behandeling komt en daarin niet (standaard) de wens van de rechtzoekenden wordt betrokken, kan mogelijk nog bijdragen aan een nog negatievere waardering van het ontbreken van inspraak door een mondelinge behandeling. De verwachting is daarom dat een mondelinge behandeling bijdraagt aan een positieve waardering van het aspect inspraak.

De rolzitting biedt ook de mogelijkheid van inspraak, maar in beperktere mate dan de mondelinge behandeling. De rolzitting is in grote lijnen een soort intake, waarop de rechter – zonder kennis te hebben van het dossier – vaststelt of de gedaagde partij de vordering erkent en zo niet, waarom hij dan meent dat de eis onterecht is.²⁸ De rechtzoekende kan dus op de rolzitting zijn mening uiten en argumenten aandragen en nagaan of de rechter goed heeft geluisterd, maar niet reageren op de andere partij – die is immers niet bij de rolzitting – en niet beoordelen hoe de rechter hun argumenten weegt. De rechter op de rolzitting heeft namelijk het dossier niet gelezen, vraagt 'slechts' het verhaal van de rechtzoekende uit en noteert dat, maar gaat daarover niet in gesprek en is ook vaak niet de rechter die de eindbeslissing in de zaak neemt. De verwachting is daarom dat de rolzitting in mindere mate dan de mondelinge behandeling bijdraagt aan een positieve waardering van het aspect van inspraak.

Tijdens de mondelinge behandeling kan de rechtzoekende zich er ook – beter dan enkel van papier – van vergewissen of de rechter neutraal is, respectvol en vertrouwenwekkend. Juist dan kunnen rechtzoekenden zien hoe zijzelf behandeld en bejegend worden alsmede hun wederpartij, waaraan in het kader van neutraliteit en een respectvolle behandeling door rechtzoekenden ook aan wordt gehecht. Ook vormt die zitting een bron van informatie over de oprechtheid en betrokkenheid van de rechter. De verwachting is daarom – en ook omdat inspraak invloed heeft op de waardering van deze drie aspecten –

dat het houden van een mondelinge behandeling ook leidt tot een positieve(re) waardering van die aspecten en (dus) van de ervaren procedurele rechtvaardigheid in het geheel. Bijgevolg verwachten we ook dat een mondelinge behandeling leidt tot een hogere acceptatiegraad van de uitspraken en tot meer vertrouwen in de Rechtspraak als instituut.

De rolzitting vindt meestal in een vroeg stadium van de procedure plaats. Het is voor rechtzoekenden die naar de rolzitting komen, vaak onduidelijk wat er precies op de rolzitting gaat gebeuren en wat er van hen verwacht wordt.²⁹ In deze context is het moeilijk om te beoordelen of de rechter hen eerlijk heeft behandeld of dat de rechter kan worden vertrouwd. Daarnaast ontbreken op de rolzitting de wederpartij en de inhoudelijke betrokkenheid van de rechter. Daarom verwachten we dat de rolzitting ook minder dan een mondelinge behandeling, maar meer dan een volledig schriftelijke procedure bijdraagt aan een positieve waardering van de voornoemde drie overige aspecten van procedurele rechtvaardigheid, een hogere acceptatiegraad van de uitspraken en meer vertrouwen in de Rechtspraak als instituut.

Bij een volledig schriftelijke procedure is de uitspraak het enige wat de rechtzoekende van de rechter te zien krijgt

Bij een volledig schriftelijke procedure is de uitspraak feitelijk het enige wat de rechtzoekende van de rechter te zien krijgt. Wanneer een partij de rechter helemaal niet gezien heeft, is het naar verwachting moeilijker om voldoende informatie te verkrijgen om te beoordelen of je nu eerlijk behandeld bent of niet. De verwachting is dat als er geen mondelinge behandeling is geweest, de beoordeling van de ervaren procedurele rechtvaardigheid aankomt op de uitspraak en dat uitkomstgunstigheid een belangrijker rol gaat spelen.

4. Procedurele rechtvaardigheid en de mondelinge uitspraak

Voor partijen is natuurlijk niet alleen de behandeling in de procedure van belang maar ook de uitkomst: de uitspraak van de rechter. Die uitkomst blijkt echter niet (altijd) het belangrijkste. Het eerlijk-proces-effect is in veel gevallen sterker dan het effect van bevindingen.³⁰ Dit komt vaak doordat burgers onvoldoende informatie/kennis hebben om de uitspraak op juridische juistheid te beoordelen (informatieonzekerheid).³¹ Omdat zij zich toch een oordeel willen vormen, leunen ze daarvoor sterker op hun oordeel over de wijze waarop ze behandeld zijn.³² Als mensen zich onzeker voelen en minder bekend zijn met hoe rechtspraak werkt, is de behoefte aan een eerlijke en rechtvaardige behandeling nog groter en baseren zij zich in nog sterkere mate op hun ervaring in de betreffen-

Meer begrip van de uitspraak, direct na de inhoudelijke bespreking, kan bijdragen aan de aanvaarding en daarmee aan de legitimatie van de uitspraak

de zaak.³³ Dit geldt ook in het geval dat mensen meer sociale afstand tot rechters ervaren en meer sociale afstand gaat ook gepaard met het toekennen van minder gezag aan rechters.³⁴ Ook als iemand niet weet of rechters te vertrouwen zijn, gebruikt hij de ervaren procedurele rechtvaardigheid om zich daarover een mening te vormen.³⁵ Daarnaast blijkt het belang van ervaren procedurele rechtvaardigheid nog groter als de uitspraak relatief ongunstig is.³⁶

De manier waarop een ongunstige uitkomst wordt gecommuniceerd speelt een belangrijke rol bij de ervaren rechtvaardigheid. Daarbij zijn ten minste vier elementen van belang: of de uitleg eerlijk en oprecht is, adequaat is, op een beleefde en respectvolle manier is gebracht met aandacht voor de ontvanger en of de boodschap op tijd is.³⁷ Een mondelinge gegeven uitleg wordt blijken eerder onderzoek als adequater ervaren dan wanneer de uitleg schriftelijk wordt gegeven en de uitlegger – bij een rechterlijke uitspraak: de rechter – wordt als gevoeliger en specifiekere ervaren. Het lukt toehoorders beter een inschatting van de oprechtheid van de uitleg te maken bij een mondelinge, *face to face*-uitleg.

Vanuit communicatief perspectief lijkt een mondelinge uitspraak bij te kunnen dragen aan een beter begrip van de uitspraak dan een schriftelijke uitspraak doordat die van de ontvanger minder cognitieve inspanning vergt (als die uitspraak niet te lang en te complex is), de rechter de mogelijkheid heeft de communicatie te verrijken met non-verbale signalen en de rechter kan zien of de uitspraak begrepen wordt en daarop kan inspelen door vragen te laten stellen of extra uitleg te geven.³⁸ De mondelinge uitspraak sluit ook in tijd en inhoud direct aan bij de mondelinge behandeling, zodat dit kan bijdragen aan het tonen dat de argumenten zijn gehoord en meegewogen. Dan moet de rechter daar natuurlijk ook wel daadwerkelijk blij van geven, anders kan de indruk ontstaan dat de beslissing eigenlijk al voor de mondelinge behandeling was gevallen en dat die daarom zinloos was. Een schriftelijk vonnis daarentegen kent deze aansluiting bij de zitting niet, want (in beginsel) wordt in kantonzaken binnen vier weken en in civiele zaken binnen zes weken gewezen na de mondelinge behandeling. Meer begrip van de uitspraak, direct na de inhoudelijke bespreking, kan

bijdragen aan de aanvaarding van de uitspraak en daarmee aan de legitimatie van de uitspraak.³⁹

Omdat de mondelinge uitspraak – anders dan de schriftelijke uitspraak – direct aansluitend op de mondelinge behandeling ter zitting plaatsvindt, is de verwachting dat het oordeel over de rechtvaardigheid van de mondelinge behandeling en de uitspraak sterk met elkaar verweven zijn en zich lastiger laten onderscheiden dan wanneer de uitspraak weken later schriftelijk plaatsvindt. Omdat een mondelinge uitspraak direct aansluitend aan de mondelinge behandeling plaatsvindt, is onze verwachting dat meer direct zichtbaar is dat de rechter hun argumenten heeft meegewogen, dat uitleg kan worden gegeven over de toepassing van de regels, dat het gevoel kan worden overgebracht dat mensen serieus zijn genomen en dat ervan blij kan worden gegeven oprecht te zijn en het beste met hen voor te hebben. Onze verwachting is daarom dat een mondelinge uitspraak een positief effect heeft op de procedurele rechtvaardigheid.

Uitleg geven en er blij van geven geluisterd te hebben en partijen begrepen en serieus genomen te hebben, kunnen weliswaar ook in een schriftelijke uitspraak, maar dan moet die wel gelezen en begrepen worden. Onze verwachting daarbij is dat een mondelinge uitspraak beter begrepen wordt dan een schriftelijke, omdat daarbij minder juridisch jargon wordt gebruikt en die uitleg nog kan worden verhelderd als de rechter ziet dat het nog niet begrepen is. Een mondelinge uitspraak die te lang of te complex is doet natuurlijk juist weer afbreuk aan de begrijpelijkheid. Als het klopt dat de mondelinge uitspraak een positief effect heeft op de ervaren procedurele rechtvaardigheid en het begrip van de uitspraak, dan zou dat er ook voor moeten zorgen dat een mondelinge uitspraak een positief effect heeft op de acceptatie van de uitspraak en het vertrouwen in de rechter en de rechtspraak.

5. Conclusie

De mondelinge behandeling is een belangrijke, zo niet de belangrijkste bron van informatie voor partijen is om te beoordelen of zij zich eerlijk behandeld voelen in een civiele procedure. Het biedt de mogelijkheid tot inspraak en om te ervaren of de rechter neutraal, respectvol en

27. R. Factor, D. Kariti, H. Lernau, D.Y. Ayubi, 'Videoconferencing in Legal Hearings and Procedural Justice', *Victims & Offenders* 2023, (18), 8, p. 1568.

28. De praktijk op de rolzitting verschilt ook per locatie en per rechter. Dit lijken constanten te zijn. Zie o.a. A.A. Janssen, K.G.F. van der Kraats & K. van den Bos, 'De civiele rolzitting: een empirisch-juridische reflectie

op standaard en praktijk', *NTBR* 2025/4, p. 37-46.

29. Janssen, Van der Kraats & Van den Bos 2025, p. 40.

30. Van den Bos 2023, p. 68-69.

31. Grootelaar, Hulst & Van den Bos 2019, p. 93.

32. Van den Bos 2023, p. 68-69 en 98; Grootelaar, Hulst & Van den Bos 2019,

p. 93.

33. Van den Bos 2023, p. 68-69 en 98.

34. Grootelaar, Hulst & Van den Bos 2019, p. 105-106.

35. Van den Bos 2023, p. 113-114; K. van den Bos & A.E. Lind, 'Uncertainty management by means of fairness judgments', in: M.P. Zanna (ed.), *Advances in experimental social psychology* 2002, vol. 34, p. 12.

36. Grootelaar 2018, p. 166, 259-260; Van den Bos 2023, p. 68-69 en 99-100.

37. Grootelaar, Hulst & Van den Bos 2019, p. 108-110.

38. Van der Kraats, Van Lent & Hoeken 2025, p. 2043-2049.

39. Van der Kraats, Van Lent & Hoeken 2025, p. 2049.

De behoefte aan een eerlijke en rechtvaardige behandeling is nog groter als mensen zich onzeker voelen en minder goed weten hoe rechtspraak werkt en meer sociale afstand tot rechters ervaren

vertrouwenwekkend is. De verwachting is daarom dat een mondelinge behandeling positief bijdraagt aan de ervaren procedurele rechtvaardigheid. Bijgevolg verwachten we ook dat een mondelinge behandeling leidt tot een hogere acceptatiegraad van de uitspraken en tot meer vertrouwen in de Rechtspraak als instituut. Vanuit die optiek is het wettelijke uitgangspunt dat in iedere civiele zaak een mondelinge behandeling plaatsvindt dan ook te huldigen en valt het feit dat de realiteit in een groot deel van de kantonzaken anders is, te betreuren.

Die realiteit zal (mede) te verklaren zijn uit schaarste van tijd, mensen en middelen binnen de rechtspraak en efficiencyoverwegingen. Het is de vraag of dat ertoe zou moeten leiden dat in zaken van een mondelinge behandeling wordt afgezien, gelet op het belang daarvan voor en van ervaren procedurele rechtvaardigheid. Schaarste en efficiencyoverwegingen lijken er nu toe te leiden dat vooral in kantonzaken van een gering financieel belang en/of waarbij gedaagde in persoon procedeert van een mondelinge behandeling wordt afgezien, terwijl in de handelszaken waarbij iedere partij verplicht een advocaat heeft en de financiële belangen – afgezien van de aardzaken – groter zijn, vrijwel altijd wordt voldaan aan het wettelijk uitgangspunt dat een mondelinge behandeling plaatsvindt. Het is de vraag of – wanneer er vanuit schaarste keuzes moeten worden gemaakt – die keuze de meest voor de hand liggende is.

Ook in zaken met een gering financieel belang blijft inspraak immers van belang. En de behoefte aan een eerlijke en rechtvaardige behandeling is nog groter als mensen zich onzeker voelen en minder goed weten hoe rechtspraak werkt en meer sociale afstand tot rechters ervaren. Daarvan is waarschijnlijk des te meer sprake bij partijen die zonder rechtsbijstand procederen. Het belang van inspraak is er ook als de argumenten niet steekhoudend zijn. Dus ook als de rechter denkt de mondelinge behandeling voor zijn juridisch oordeel niet nodig te hebben.

Een rolzitting – waarop juist vaak een gedaagde zonder rechtsbijstand in een zaak van een beperkt financieel belang komt – lijkt het gemis van een mondelinge behandeling slechts in beperkte mate te kunnen ondervangen. Een partij kan op de rolzitting weliswaar zijn visie op de zaak geven en zich direct met de rechter verstaan, maar doordat de rechter geen kennis heeft van het dossier, geen gesprek aangaat en (meestal) niet de rechter is die de zaak verder inhoudelijk behandelt en doordat de wederpartij er niet is, ontbreekt belangrijke

informatie die bij kan dragen aan een positief oordeel over de ervaren procedurele rechtvaardigheid. Het zou – zeker als vanwege overwegingen van andere aard een mondelinge behandeling niet mogelijk is – goed zijn om te bezien hoe de rolzitting zodanig inhoud kan worden gegeven dat daar een meer positief effect van kan worden verwacht.

Vanuit het oogpunt van procedurele rechtvaardigheid zou inspraak van partijen in de beslissing van partijen om wel of geen mondelinge behandeling te houden in ieder geval gewenst zijn, in die zin dat hen actief wordt gevraagd naar hun behoefte.

Bij een volledig schriftelijke procedure is de uitspraak feitelijk het enige wat de rechtzoekende van de rechter te zien krijgt. De verwachting is dat de beoordeling van de ervaren procedurele rechtvaardigheid dan aankomt op die uitspraak en dat uitkomstgunstigheid een belangrijker rol gaat spelen. Dat betekent dat er bijna altijd één partij, zo niet beide partijen tot een negatieve beoordeling zullen komen. Dat is voor de Rechtspraak evenwel niet nastrevenswaardig.

De manier waarop een ongunstige uitkomst wordt gecommuniceerd speelt een belangrijke rol bij de ervaren procedurele rechtvaardigheid. We verwachten dat een mondelinge uitspraak daaraan positief kan bijdragen, als ook aan het begrip van de uitspraak, als die uitspraak niet te lang en te complex is en de rechter er uitdrukking aan geeft dat hij heeft meegewogen wat tijdens de mondelinge behandeling is besproken. Er wordt nu nog slechts in een beperkt aantal zaken mondelinge uitspraak gedaan en vanuit het oogpunt van ervaren procedurele rechtvaardigheid zouden wij willen aanmoedigen om dat (in geschikte zaken) vaker te doen. Uitspraken in kantonzaken zullen zich in de regel vaker lenen voor een mondelinge uitspraak dan handelszaken, vanwege beperkte(re) complexiteit en omvang. Juist wanneer een partij zonder rechtsbijstand procedeert, zijn de complexiteit van de zaak en het financieel belang vaak gering. En juist wanneer een partij zonder rechtsbijstand procedeert, kan het begrijpen en doorgronden van een schriftelijk uitspraak ingewikkeld zijn vanwege het ontbreken van een rechtsbijstandsverlener die kan helpen bij de uitleg. Omdat een mondelinge uitspraak alleen kan worden gedaan als er een mondelinge behandeling is, pleit ook dit voor het houden van een mondelinge behandeling in kantonzaken met een gering financieel belang en zaken waarin een partij zonder rechtsbijstand procedeert. •